

СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Манзя М.В. (м. Запоріжжя)

Анотації

В статті досліджується проблема глобалізації в сучасному світі з акцентом на соціальний вимір; проаналізовано змістовні значення терміну «глобалізація»; розглядаються питання пов'язанні з позитивними та негативними наслідками глобалізації; розглянуті дві світові системи якісного і кількісного вимірювання індексу глобалізації країн; окрема увага приділяється ставленню Європейського Союзу до глобалізації, а також вплив глобалізаційних процесів стосовно України.

In the article the author probes the problem of globalization in the modern world with an accent on the social measuring; content values of term «globalization»; questions tying up with the positive and negative consequences of globalization; two world systems of the high-quality and quantitative measuring of globalization index of countries; attitude of European Union toward globalization, and also influencing of globalistic processes concerning to Ukraine.

Ключові слова

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ІНДЕКС ГЛОБАЛІЗАЦІЇ, ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР ГЛОБАЛІЗАЦІЇ, ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ГЛОБАЛІЗАЦІЇ, СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР ГЛОБАЛІЗАЦІЇ, ЧИННИКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ, ЄВРОПЕЙСЬКА КОМІСІЯ, СОЦІАЛЬНА НЕРІВНІСТЬ, СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

Вступ

Актуальність питання соціального виміру глобалізації є своєчасною та неоднозначною, як і саме явище глобалізація, будучи загальносвітовим процесом, вона, однак, розвивається нерівномірно: різні регіони світу охоплені нею неоднаково, окремі держави відіграють у цьому процесі різну роль. Явище глобалізації порівняно нове, глибоке і суперечливе. Тому в його вивченні та поясненні поки що більше запитань, аніж переконливих відповідей. Предмет дослідження є занадто багатограним та суперечливим. Час, в який ми живемо, відзначається глобальною (загальною, всесвітньою) трансформацією і цивілізаційною нестабільністю. Кардинальні зміни відбуваються буквально в усіх сферах суспільного життя і охоплюють майже всі регіони планети. Геополітична спрямованість сучасного цивілізаційного процесу визначається його глобалізацією, прогресуючим зростанням значущості гуманітарної сфери, високих інформаційних технологій, постіндустріальних принципів суспільного розвитку, підвищенням ролі інтелектуального капіталу та менеджменту, соціальних і гуманітарних чинників економічного прогресу, утвердженням пріоритетності базових засад сталого розвитку, який сприяє не тільки економічному зростанню, а й справедливому розподілу його результатів, розширенню можливостей людей, їхньому збагаченню. Протягом останнього десятиліття явище глобалізації активно обговорюється як у

наукових колах, так і в засобах масової інформації. Проблеми глобалізації стали провідними темами серед політиків, громадських діячів всіх країн і народів, вони вважають за необхідне визначитися в цьому питанні, висловити своє ставлення до цих проблем. Вивчення процесу глобалізації здійснюється представниками багатьох наук, оскільки він охопив усі сфери життя сучасної світової громади. Цій темі присвячено велику кількість книг та наукових досліджень, відбулося багато наукових конференцій, з'явилося чимало монографічних досліджень і наукових статей, однак попри це вона залишається далеко не вичерпаною. І перш за все тому, що сутність, природу, передумови та наслідки глобалізації сучасні науковці визначають й оцінюють неоднозначно. Як правило, учасники багатьох дискусій про сутність глобалізації погоджуються в одному: ці процеси реальні, масштабні і доленосні для всіх народів планети.

Стан розробленості проблеми

Через існування „глобального” змісту зазначеного явища та великої кількості дослідників, що займаються його вивченням – єдине загальновизнане визначення поняття „глобалізація” не з'явилося, і напевно чи в близькому майбутньому воно сформується. Незважаючи на дискусію, що точиться вже кілька десятиліть, різні дослідники, як автори концептуальних утворень, вкладають у нього власний сенс.

Треба одразу ж відзначити, що назва процесу глобалізації походить від англійських слів "globe" - земна куля, "global" - світовий, всесвітній та "to globalize", "globalization" – поширюватись по всій планеті, набувати всесвітнього характеру. У середині 1960-х років В. Мур увів у обіг поняття „глобальна соціологія”, а М.Маклюен – термін „глобальне село”. Лише згодом в середині 1980-х років, коли Рональд Робертсон, один із найбільш відомих фахівців з проблем глобалізації, ввів та почав популяризувати поняття „глобалізація”, власне, і виникає теорія глобалізації. На думку Рональда Робертсона; - «глобалізація - це історичний процес посилення контактів між різними частинами світу, який призводить до зростаючої схожості й однаковості в житті народів планети» [1].

Виділяються такі етапи глобалізації в контексті періодизації М.Чешкова:

1. Праісторія глобалізації (протоглобалізація) – від неополітичної революції до «осьового часу».
2. Передісторія глобалізації (зародження глобальної спільності) – від «осьового часу» до епохи Просвітництва і першої промислової революції.
3. Власне історія глобалізації (формування глобальної спільності) – останні 200 років [2].

Метою наукового дослідження є аналіз сукупності основних проблем, які охоплюють поняття "глобалізація" та її соціальний вимір, розгляд у загальних рисах позитивних та негативних чинників глобалізації.

Обговорення проблеми

Сам термін "глобалізація" став використовуватися на початку 80-х років серед економістів і фінансистів, утвердилась уява про глобалізацію як про "вільний рух капіталів і зростаючу залежність національних економік від

глобальних фінансових ринків і транснаціональних компаній" (Дж. Сорес). Розуміння глобалізації передусім як економічного процесу збереглося до початку XXI століття в уяві багатьох економістів. У 90-х роках XX століття - на початку XXI століття розуміння "глобалізації" наповнюється більш широким змістом і охоплює всі сфери людської діяльності: економіку, політику, культуру тощо. Ускладнюється і визначення терміну "глобалізація". Так, наприклад, російські політологи Володін А.Г. і Широков Г.К. визначили глобалізацію як "...поступове перетворення світового простору в єдину зону, де безперешкодно переміщуються капітали, товари, послуги, де вільно поширюються ідеї і пересуваються їх носії, стимулюючи розвиток сучасних інститутів і шліфуючи механізми їх взаємодії" [3].

Американський політолог Ентоні Гідденс дає таке визначення: "Глобалізація - це розширення світових соціальних зв'язків, котрі з'єднують віддалені регіони, таким чином, що місцеві події розвиваються під впливом подій, які відбуваються за багато миль від них" [3].

Кількість визначень глобалізації в сучасних економічних, політичних та соціальних науках, за підрахунками вчених, наближається до чотиризначної цифри і продовжує зростати. Одне з поширених сучасних визначень «глобалізація», яке вважається досить вдалим і майже класичним, належить Європейській комісії: глобалізація може визначатися як процес, за допомогою якого ринки і виробництво в різних країнах світу стають все більше взаємозалежними завдяки рушійним силам торгівлі товарами та послугами, і потоків капіталу та технологій. Це не новий феномен, а продовження обставин, які дістали розвиток протягом чималого часу.

Глобалізація – категорія яка відображає процес обміну товарами, послугами, капіталом та робочою силою, що виходить за межі державних кордонів, і набуває форм постійного та неухильно зростаючого міжнародного переплетіння національних економік [4]. Вона втілює ідею інтегрованості країн у світове співтовариство та їхнього спільного розвитку. Захоплюючи широке коло сфер діяльності людини, від культури до злочинності, від фінансів до духовності, глобалізація викликає безліч дискусій і суперечок.

Глобалізація – процес соціальної трансформації, у ході якого людські співтовариства поступово інтегруються у всесвітню соціальну систему.

Воронкова В.Г. виділяє три ракурси глобалізації як соціального явища:

- соціально-політичний – політична глобалізація (перспективи становлення глобального громадянського суспільства, яке має загальні правові принципи та норми);

- соціально-економічний – економічна глобалізація (формування глобальних ринків і стратегії поведінки корпорацій, і міжнародних фінансово-економічних інститутів, перспективи формування принципово нових економічних відносин, і типів господарства);

– соціокультурний – культурна глобалізація вивчає глибинні зміни в культурних стереотипах у зв'язку з новітніми науково-технічними соціальними нововведеннями, перспективи міжкультурного діалогу [2].

Глобалізація відкриває перед людством величезні можливості в розширенні обміну товарами, послугами, інформацією, технологіями та капіталом, взаємодії в гуманітарній сфері, духовному збагаченні особистості. Водночас для значної частини людства глобалізація несе в собі й істотні загрози, зумовлюючи розмежування країн на «цивілізаційний центр» і «периферійну зону», поглиблюючи їх диференціацію в соціально-економічному розвитку.

Стрімкий розвиток світової економіки відбувається при одночасному поширенні бідності, злочинності, тероризму, деградації всіх природних систем забезпечення життєдіяльності соціуму, розширення зон екологічної та гуманітарної катастроф. Видатний гуманіст, нашої ери Папа Римський Іоанн Павло II в 2000 році заявив на Асамблеї парламентаріїв світу: "Ганебно для суспільства добробуту сучасного світу, коли багаті стають ще багатшими, тому що багатство відтворює багатство, а бідні стають ще біднішими... В умовах глобалізації ринків, багаті і розвинуті країни налаштовані на всебічне покращання своїх економічних умов, тоді коли бідні країни - якщо вони позбавлені всякої надії на подальший розвиток - занурюються у ще більшу бідність" [5].

Нині людство зіткнулося із ситуацією, за якої значна частина країн опинилася за межами економічного та соціального прогресу. Тож подолання глобальної нерівності перетворилося в центральну проблему сучасності. Глобалізація прискорила економічні кризові явища навіть у тих країнах, які не так давно вважались заможними. Вона привела до необхідності об'єднання малих країн (зокрема, у Європі), щоб протистояти економічній експансії, а великі (Росію, Індію) поставила перед загрозою розпаду. Процеси глобалізації негативно впливають на культуру, духовну сферу, оскільки потужні потоки чужої інформації сприяють витісненню національної культури, поширенню й репродукуванню в суспільній свідомості елементів масової культури. Зокрема, 60% усього потоку інформації, яка циркулює в комунікаційних каналах світу, припадає на США. Інформаційне маніпулювання розмиває духовні аспекти народу, призводить до його розчинення в інших етносах. [6]. Проте до цього часу наукою не пропонується дієвих механізмів унеможливлення негативних наслідків глобалізації.

Ідеологією глобалізації є концепція «відмирання держави», «свобода торгівлі і підприємницької діяльності», «невтручання держави в економіку». Ця ідеологія генерується транснаціональними корпораціями. Вважається, що головними суб'єктами економічних відносин повинні бути транснаціональні корпорації, а не національні держави. Саме ці утворення повинні завершити економічну організацію світу з утворенням керівних органів у «головних містах світу». За 11 останніх років кількість глобальних транснаціональних корпорацій збільшилась з 7 до 65 тисяч зі штаб-квартирами в 14 найбільш розвинутих країнах [6].

Глобалізація соціальних і економічних процесів стала базою і для глобалізації злочинності, роблячи її все більш організованою й транснаціональною. Це проявляється, передусім, у збільшенні незаконної міграції, торгівлі наркотиками, відмиванні «брудних» коштів.

Україна відчула вплив глобалізації вже з перших років незалежності, коли її економіка та суспільна сфера стали відкритими для світу. Нові явища принесли країні нові можливості й перспективи. Розширювався доступ до культурних, інтелектуальних і технологічних здобутків світового співтовариства. Але, поряд із позитивними чинниками глобалізації, їй притаманні і болючі проблеми та загрози. Ризики втрати національної ідентичності та культури малочисельних народів, прояви міжнародної злочинності, корупції, тероризму, порушення авторських прав на інтелектуальну і промислову власність, злочини в інформаційних мережах тощо – усе це негативні наслідки глобалізації. Завдяки технологічному та суспільному прогресу негативні явища глобалізації поширюються швидше, ніж позитивні, а боротьба з ними потребує дедалі більших і складніших зусиль. При визначенні стратегії держави слід враховувати і нову геополітичну ситуацію, яка почала формуватися після безпрецедентної терористичної атаки на США 11 вересня 2001 року. Нові види загроз і викликів обумовлюють необхідність утвердження принципово нової моделі світового розвитку, глобальної безпеки. Україна має враховувати ці процеси, брати найактивнішу участь у формуванні механізмів нової міжнародної антитерористичної політики.

Україна невпинно втягується в процес глобалізації. З одного боку, її шанси скористатися перевагами глобалізації зростають, але з іншого – вона стає відкритішою для нових загроз. До них Україна, як молода держава, не підготовлена й найчастіше – від них не захищена.

Постає запитання: а як кількісно оцінити позитивний і негативний вплив глобалізації на країни, які в неї занурюються? Найбільш відомі дві системи кількісного і якісного вимірювання глобалізації. Першу розробив швейцарський Інститут дослідження бізнесу (KOF Konjunkturforschungsstelle der ETH Zurich), другу – Міжнародна організація Carnegie Endowment for International Peace (CEIP). Обидві системи дозволяють щорічно розраховувати кількісну оцінку – індекс глобалізації (Ig). За першою системою (далі системою KOF) цей індекс розраховується для 123 країн світу, за другою (далі системою CEIP) – для 62 [7].

Індекс глобалізації дозволяє оцінити масштаб інтеграції будь-якої країни у світовий простір, і виконати порівняння різних країн за цим показником. Індекс глобалізації за системою KOF визначається трьома вимірами: економічним (Ige); соціальним (Igc); та політичним (Igp) і обчислюється як сума своїх складових $Ig = 0,34 \cdot Ige + 0,37 \cdot Igc + 0,29 \cdot Igp$ із відповідними ваговими коефіцієнтами. За системою CEIP цей індекс визначається чотирма вимірами: економічним (Ige); персональним (Igp); технологічним (Igt) та політичним (Igp) і обчислюється як сума вказаних складових із рівними ваговими коефіцієнтами.

Порівнюючи зміст вимірів індексу глобалізації за обома системами, легко побачити, що персональний та технологічний виміри за системою CEIP практично зводяться до соціального виміру за системою KOF. Тому далі, для зручності порівняння, у системі CEIP об'єднаємо персональний і технологічний виміри в соціальний вимір.

1. Економічний вимір глобалізації (Ige) відбиває постійне зростання взаємозв'язку між потребами людей, з одного боку, та можливостями виробництва й розповсюдження товарів і послуг із допомогою міжнародної торгівлі, надходження іноземних інвестицій, і розвитку процесів транснаціоналізації – з іншого. В обох системах він визначається такими спільними індикаторами: рівень торгівлі у вигляді суми всіх видів експорту й імпорту; прямі іноземні інвестиції як сума їх припливу та відтоку. В системі KOF використовуються додаткові індикатори: портфельні інвестиції у вигляді суми абсолютної вартості їх припливу та відтоку, а також доходи нерезидентів у формі заробітної плати чи прибутку від інвестицій, виражені у відсотках від ВВП.

Обрахунок економічного виміру глобалізації за 2005–2006 рр. показав, що за системою KOF перше місце у світі посідає Люксембург (за системою CEIP – невизначене), друге місце займає Гонконг (за системою CEIP – невизначене), третє – Ірландія (за CEIP – 3), четверте – Нідерланди (за CEIP – 6), п'яте – Сінгапур (за CEIP – 1). США посідають лише 28 місце (за CEIP – 52). Україна перебуває на 82 місці (за CEIP – 18) після Аргентини та перед Філіппінами. Росія обіймає 91 місце (за CEIP – 43) після Албанії та перед африканською країною Малаві [7]. Україна та Росія, перебуваючи в бурхливому перехідному процесі, впевнено рухаються від практично замкнутих економік до ліберальних та інтегрованих у світові. Рівень економічної глобалізації Росії за останні 13 років зріс на 310%, а України – на 640% [7].

Глобалізація світового товариства, уніфікація національних економік, економічні тенденції в державах – членах ЄС щодо консолідованого, єдиною грошовою одиницею, Європейського Союзу, потенційна взаємовигідність вільної торгівлі є важливими факторами економічної інтеграції та розвитку торговельних відносин між Україною та ЄС. Економічний вимір глобалізації будь-якої країни перебуває в прямо пропорційній залежності від її політичної стабільності та наявності відпрацьованої законодавчої бази, що не підлягає швидким змінам. Інакше кажучи, цей показник дуже чутливий до рівня довіри інвесторів, до їхньої впевненості в тому, що вони зможуть отримати прибуток від інвестицій.

Але чи завжди економічна глобалізація має позитивний ефект? Критики відзначають низку проблем і загроз, які є її наслідком. Перш за все тому, що розповсюдження фінансових потоків у світі характеризується істотною нерівномірністю. Природно, країни зі сприятливим інвестиційним кліматом отримують левову частку прямих іноземних та портфельних інвестицій. Тим часом найбідніші країни світу залишаються майже без економічної уваги інвесторів. До таких країн належать більшість африканських країн, окрім Південно-Африканської Республіки (ПАР), Нігерії

та Ботсвани. За даними ООН (Доповідь про світовий розвиток, 2005 рік), сукупна частка прямих іноземних інвестицій у цих країнах 2005 року становила 1,7%, з яких 0,7% – частка ПАР.

Що ж стосується решти 98,3 відсотка прямих іноземних інвестицій, то, за даними Конференції ООН із питань торгівлі та інвестицій (2006 рік), на розвинені країни припало 573 млрд. дол., що на 41% більше, ніж у 2005 році; на країни, які розвиваються, припало 274 млрд. дол., що означає 13-відсоткове зростання, порівняно з минулим роком, а найбідніші країни світу відчували інвестиційний спад [7].

Сприяє наростанню нерівності у світі й процес транснаціоналізації великого капіталу, коли потужні корпорації розповсюджують свої мережі по всьому світу, користуючись здебільшого дешевою робочою силою й природними ресурсами бідних країн або країн, що розвиваються. При цьому кінцеві прибутки отримують власники зазначених корпорацій, тобто, врешті-решт, резиденти розвинених країн. На початок 2006 р. зафіксовано 65000 транснаціональних корпорацій, які контролюють понад 70% сукупного світового капіталу [6].

За даними Світового банку, 1973 рік – розрив у прибутках між найбагатшими та найбіднішими країнами визначався співвідношенням 44:1. Глобалізація дала можливість розвиненим країнам світу і найбільшим транснаціональним корпораціям скористатися потужнішими продуктивними силами. Великий капітал використав їх для свого подальшого збагачення. Як наслідок, на початку XXI століття розрив у прибутках між найбагатшими і найбіднішими країнами світу збільшився до співвідношення 72:1. Ця тенденція дуже тривожна, з огляду на збільшення кількості конфліктів у світі, зростання корупції, тероризму, злочинності, зниження доступності якісної освіти, погіршення екології та медичного забезпечення людей [7].

Тож бачимо, що в процесі поширення глобалізації продовжують нарощувати свої багатства найрозвиненіші країни, віддаляючись від країн, що розвиваються (до яких можна зарахувати й Україну) і відкидаючи на узбіччя світового прогресу найбідніші країни, до складу яких входить більшість африканських країн. З кожним роком через економічну глобалізацію відстань між країнами цих трьох груп збільшується, що прискорює процес наростання світової нерівності.

2. Соціальний вимір глобалізації (Ігс) є фактором, який відображає міру інтегрованості пересічної людини, її родини, її життя та праці в міжнародні суспільні інститути. Формально цей вимір в обох системах оцінюється такими індикаторами, як інтенсивність персональних контактів людини в банківській, телекомунікаційній та туристичній сферах з іншими країнами, рівень розвитку міжнародного туризму, рівень охоплення людини засобами масової інформації та телекомунікації. При цьому система КОФ додатково враховує два таких індикатори: відсоток іноземних громадян у країні та рівень охоплення країни мережами міжнародної торгівлі.

За системою КОФ, першу п'ятірку у світі очолюють США (за системою CEIP – 20 місце), на другому місці – Канада (за CEIP – 17), на третьому – Австралія (за CEIP – 19), на четвертому – Швеція (за CEIP – 13), на п'ятому

– Нова Зеландія (за СЕІР – 16). Україна посідає 66 місце (за СЕІР – 38), ідучи за Беліз і перед Росією – 67 місце (за СЕІР – 42). США протягом останніх 13 років мали найвищий у світі рівень соціальної глобалізації, який за зазначений період зріс на 70%, тим часом для України й Росії цей показник у 7–8 разів нижчий, хоч він у стільки ж разів вищий, ніж у країн – аутсайдерів цього списку. Критичною для України є та обставина, що впродовж зазначеного періоду практично не відбулося змін у цій сфері, що має бути досить тривожним сигналом для країни, виходячи з можливого наростання соціальної напруги та незадоволення населення [7].

Соціальна глобалізація несе з собою не менше викликів і загроз, ніж економічна, особливо для країн, що розвиваються, і не адаптовані до цих змін. Американський аналітик Мойзес Наим називає «п'ять війн» (загроз) глобалізації, що стають найбільш значимими проблемами сучасного суспільства. Це розповсюдження наркотиків, наростання корупції, незаконне використання інтелектуальної власності, поширення нелегальної міграції людей і «відмивання» грошей. На жаль, практично за всіма п'ятьма загрозами глобалізації Україна входить до групи країн «антилідерів» і вже тривалий час не вдається до жодних дієвих кроків, аби позбутися цього статусу. Вона перебуває на 4 місці у світі за обсягами нелегальної міграції людей (4,2%). За коефіцієнтом свободи від корупції (2,3 за десятибальною шкалою) та за обсягами відмивання грошей Україна входить до 30 найнепривабливіших країн світу. Рівень незаконного використання інтелектуальної власності в Україні становить 91% в усіх сферах діяльності. За цим показником вона на 4 місці в нижній частині списку, поступаючись лише Китаю – 95%, Росії та Індії – 93%. В Україні загрозово збільшується використання наркотиків.

Перелік загроз соціальної глобалізації можна значно розширити. Зокрема, слід відзначити явище, яке критики називають формуванням «глобального селища», що означає інтеграцію національних культур у спільну світову. Сьогодні весь світ заповнила продукція голлівудського кінематографа, західна музика на 90% споживається молоддю планети та інше. Це явище насамперед породжує ризик втратити (або істотно змінити) мови невеликих націй і народів. Дедалі більше глобальною світовою мовою стає англійська, що є зрозумілим наслідком зростання взаємодії людей у світі. Перш за все, вона поширюється в чистому вигляді як перша іноземна мова, котру вивчають у більшості європейських та світових навчальних закладів. Але з неї робляться й найбільші запозичення різноманітної термінології практично до всіх інших мов світу. Ця англійська термінологія заміщує, або витісняє з національних мов та діалектів корінні слова, чи вирази, і часто призводить до нових лінгвістичних сполучень, які із часом узаконюються.

3. Політичний вимір глобалізації (І_{гп}) відбиває політичну вагу і вплив будь-якої країни на світові процеси, і зміни й дозволяє оцінити масштаби розширення її участі в цих процесах та змінах. В обох системах зазначений вимір кількісно оцінюється з використанням таких спільних індикаторів, як: членство країни в міжнародних організаціях та участь країни в місіях Ради

Безпеки ООН. При цьому в системі КОФ додатково використовується індикатор – кількість іноземних посольств у країні, а в системі CEIP – кількість ратифікованих міжнародних угод. Політична глобалізація сприяє розвиткові країни, через її авторитет та вплив на міжнародній арені, опосередковано й повільніше, порівняно з економічною та соціальною глобалізацією, але в кінцевому підсумку – масштабніше.

П'ятірка світових лідерів за цим виміром є: США – 1 місце (за системою CEIP – 31 місце), Великобританія – 2 місце (за CEIP – 10), Франція – 3 місце (за CEIP – 6), Росія – четверте місце (за CEIP – 29) і Швеція – 5 місце (за CEIP – 19). Україна обіймає 38 місце (за CEIP – 34), ідучи за Ганою й випереджаючи Уругвай. Росія, на відміну від України, досягла чималого успіху в політичній інтеграції у світове співтовариство. Вона є одним із найвпливовіших політичних гравців у світі, незважаючи на слабкі економічні та соціальні показники. Це пояснюється успадкуванням Росією впливу Радянського Союзу, її участю у великій вісімці, наявністю потужного військового потенціалу, найбагатшими у світі енергетичними ресурсами [7].

Політична глобалізація супроводжується й новими загрозами. Найбільшою з них постає міжнародний тероризм. Виявити чітку залежність між рівнем політичної глобалізації й масштабами тероризму в тій чи іншій країні не вдається. Маючи економічний, соціальний та політичний виміри глобалізації, був обчислен загальний індекс глобалізації на 2005-2006 роки. За системою КОФ, завдяки першим позиціям у соціальній та політичній глобалізації США обіймають перше місце у світі й за загальним індексом (за системою CEIP – 4 місце). На другій позиції – Швеція (за CEIP – 8), на третій – Канада (за CEIP – 6), на четвертій – Великобританія (за CEIP – 12) і на п'ятій – Люксембург (за CEIP місце не визначено).

Завдяки досить високій позиції Російської Федерації в показнику політичної глобалізації, за загальним індексом (Іг) вона обіймає 39 місце (за CEIP – 52), що насамперед демонструє значно вищу російську участь у зовнішніх представницьких проектах, ніж у внутрішніх.

Україна, за системою КОФ, перебуває на 64 місці (за системою CEIP – на 39-му), ідучи за Кенією й перед Перу. Бачимо, що вона майже в 2,4 разу повільніше глобалізується, ніж Сполучені Штати, і в 1,2 разу – ніж Росія [7]. Глобальну роль у світі відіграє Європейський Союз. 1 січня 2007 року завершилося п'яте розширення Європейського Союзу, що розпочалося в травні 2004 року. Сьогодні Європейський Союз, до якого входять 27 держав-членів із загальною кількістю населення майже 500 мільйонів людей, є найбільшим торгово-економічним блоком у світі.

Одним із головних завдань, які сьогодні постають перед Європейським Союзом, є розширення зони миру та безпеки за межі ЄС. Для виконання цього завдання Європейським Союзом розробляється спільна зовнішня політика та політика безпеки, таким чином, щоб ЄС зміг стати реальною силою, яка б виступала за стабільність, співробітництво та порозуміння в ширшому світовому аспекті.

І, нарешті, Європейський Союз демонструє, яким чином країни можуть успішно об'єднати свої економічні й політичні ресурси в спільних інтересах. ЄС служить моделлю інтеграції для країн, розташованих в інших регіонах земної кулі. 23 жовтня 2007 року Європейська Комісія оприлюднила робочу програму своїх дій на 2008 рік, що зосереджується на використанні можливостей глобалізації для соціально-економічного розвитку ЄС. Європейська Комісія є інституцією Європейського Союзу, поряд з Європейським Парламентом, Радою Європейського Союзу, Верховним Судом та Аудиторським Судом.

За словами Жозе-Мануеля Баррозу (президента Європейської Комісії), реалізуючи цю програму, Комісія прагнучиме досягти конкретних результатів, аби засвідчити, що за доби глобалізації роль Європи стає вагомішою, ніж раніше. Серед пріоритетів робочої програми Баррозу називає „зростання темпів економічного розвитку та рівня зайнятості; стабільність та надійність розвитку ЄС; регулювання міграції; урахування інтересів громадян ЄС як пріоритету політики Союзу та посилення ролі Європи як світового партнера” [8]. Як зазначила Марґот Вальстрьом, віцепрезидент Європейської Комісії та Комісар з інституційних питань і комунікаційної стратегії, робоча програма поєднує ініціативи, що зміцнять конкурентоспроможність європейської економіки, з ініціативами, спрямованими на захист інтересів споживачів та громадян ЄС.

„Глобалізація як можливість для ЄС” (Making globalisation an opportunity) – саме таким є основне гасло робочої програми Європейської Комісії на наступний рік. У документі викладено повномасштабний підхід Комісії для здійснення основних очікувань громадян ЄС. Ключовими пріоритетами програми є зміцнення економічного зростання та створення нових робочих місць, зокрема, через застосування принципу „гнучкої захищеності” (flexicurity) на ринку праці ЄС. Також Комісія робить акцент на розвитку „суспільства знань”, основою якого будуть висококваліфіковані працівники, нові технології, інноваційність економіки та зміцнення науково-дослідницького виміру соціально-економічного розвитку ЄС. Серед інших пріоритетів Комісія називає протидію змінам клімату, питання енергетики, міграції та розширення ЄС. Робочу програму було вироблено на основі детальних консультацій Комісії з іншими інституціями Союзу. У документі враховано чимало ідей щодо політики ЄС у контексті глобалізації.

З Європейським Союзом пов'язані основні перспективи розвитку України. Не випадково європейський вибір України був проголошений і зафіксований національними законами України, її міжнародними угодами. Наближення до економічних і соціальних стандартів Євросоюзу є насамперед "домашнім завданням" України, але успіху на цьому шляху легше досягти в найширшому співробітництві з об'єднаною Європою. Водночас пріоритетність інтеграції України в Європейський Союз не повинна вступати в противоріччя з іншими стратегічними напрямками зовнішньополітичної та економічної діяльності держави. Усі вони можуть бути підпорядковані стратегічній меті – європейській інтеграції.

Соціальні проблеми адаптації країни до умов членства в ЄС є одними з найважливіших. Стан їх вирішення на сьогодні в Україні є незадовільним, продовжує поглиблюватися розрив майже за всіма показниками економічного та соціального розвитку нашої країни, з одного боку, і держав – членів ЄС. Для України необхідна послідовна орієнтація на діючу в провідних європейських країнах модель соціальної ринкової економіки, перевагами якої є високий рівень соціальних стандартів і розвитку гуманітарної сфери, ефективний захист прав працівників, розвинена система соціального захисту. Низка західноєвропейських країн офіційно дотримується концепції держави загального добробуту (або держави загального благоденства), за якої роль держави полягає насамперед у створенні якомога більшого добробуту для можливо більшої кількості громадян, забезпечення гарантій соціального захисту й соціальної справедливості шляхом корегування розподілу доходів і майна. У більшості країн – старих членів ЄС соціально орієнтована економіка склалася ще в другій половині ХХ століття, а перші механізми соціального захисту виникли, наприклад, у Данії, Швеції та Німеччині ще наприкінці ХІХ століття, у Великобританії – на початку ХХ століття. Але те, що ці країни протягом тривалого часу досягали нинішнього високого рівня розвитку соціально орієнтованої економіки та демократії зовсім не означає, що Україна приречена на довготривалу відсталість. Процес розвитку України як соціальної держави, може й має бути прискорений, шляхом визначення національних пріоритетів та наполегливого втілення їх на практиці.

Важливе значення для адаптації соціальної політики України до стандартів Європейського Союзу матиме подальша ратифікація, та імплементація Україною Європейської соціальної хартії, а також укладання угод із координації систем соціального забезпечення робітників, які мають українське громадянство, і працюють на території держав-членів Європейського Союзу [9].

Системи соціального забезпечення повинні більшою мірою надавати послуги всім людям, ніж створювати мережу забезпечення лише мінімального рівня для найменш забезпечених верств населення. Вони повинні ґрунтуватися на принципах соціальної та індивідуальної відповідальності всіх громадян та створювати стимули до праці.

Найважливішими із соціальних проблем України, що потребують вирішення, - це збільшення доходів населення та розвитку соціальних програм. Досягнення європейських стандартів у соціальній сфері – рівня доходу, структури споживання, добробуту, зайнятості, фінансування соціальних програм, що забезпечують розвиток людських ресурсів, має пріоритетне економічне значення, оскільки від цього залежить можливість включення в європейський ринок праці, доступ до ринку товарів і послуг, розвиток гуманітарного капіталу, формування середнього класу та, у кінцевому рахунку, забезпечення міжнародної конкурентоспроможності України.

Підвищення доходів населення сприяє становленню середнього класу, який є основою соціальної стабільності та підґрунтям громадянського

суспільства. У більшості країн із розвинутою ринковою економікою він охоплює понад 60 % населення. Як основний платник податків, середній клас формує державний та місцеві бюджети, визначає споживчу поведінку населення та параметри й структуру внутрішнього ринку. Через накопичення та участь у різноманітних системах страхування середній клас забезпечує інвестиційний потенціал, а завдяки домінуванню в громадських і політичних організаціях визначає поведінку електорату та моральні стандарти суспільства, беручи участь у виборчому процесі, виконує функції носія демократії та політичних свобод. В Україні процес формування середнього класу, який би відповідав за майновим статусом та рівнем особистих доходів критеріям розвинених країн (визначений рівень доходів, володіння нерухомістю, наявність власної справи, висока освіта й кваліфікація, задоволеність своїм статусом, самоідентифікація), відбувається надто повільно, штучно гальмується економічною політикою.

Важливу роль у розвитку та збереженні людських ресурсів, а також здійсненні принципів соціальної справедливості в країнах із розвинутою ринковою економікою відіграють соціальні програми, зокрема, у сфері освіти, охорони здоров'я та соціального захисту, які характеризуються досить високим рівнем витрат в країнах – членах ЄС. Вкладення в розвиток соціальної сфери сприяють розвитку людських ресурсів, зниженню ризику бідності, зменшенню соціальної поляризації в суспільстві, росту суспільного попиту, що, в свою чергу, сприяє економічному зростанню та соціальній стабільності.

Отже, в соціальній сфері між Україною та більшістю країн ЄС існує не просто значний розрив, а прірва майже за всіма основними показниками. Для інтеграції до європейського соціального простору Україні доведеться здійснити суттєві зміни в забезпеченні права на працевлаштування, досягти європейських стандартів щодо оплати та безпеки праці, гарантій соціального забезпечення, умов життя громадян, охорони здоров'я, розвитку освіти, культури, соціального захисту та інше.

Важливим чинником вирішення проблем адаптації соціальних умов до європейських стандартів є ефективна державна соціальна політика, яка відсутня в Україні. Досі в соціальній сфері основні кошти спрямовуються на безперспективне підтримання виплат за структурою, у якій переважають пасивні елементи соціального захисту (склалася ще в надрах планової економіки). Активні елементи, які підвищують трудовий потенціал людини в ринковій системі (освіта, медицина, перенавчання з наступним працевлаштуванням) були об'єктом лише залишкового фінансування.

Для України, яка стукає в двері глобосвіту, лишається, нерозв'язаним питання гармонізації національних інтересів зі стандартами та цінностями глобалізаційного світу. Їх ніби усвідомлює українська політична еліта, проте вона ще далека від того, щоб приймати закони в інтересах Західної Європи чи то навіть усієї планети, а не лише власних виборців. Все ще не здоланою лишається проблема, адаптування національних державних інституцій і законодавства України до норм, і стандартів Європейського Союзу, які б гармонізували із сучасною європейською системою права, що

забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в рамках ЄС, і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, підвищення його рівня до рівня, що склався в державах-членах Європейського Союзу.

Висновки

Глобалізація – це об'єктивний процес планетарного масштабу, який має як прогресивні наслідки, так і негативні. До позитивних можна віднести: поширення нових інформаційних технологій та пов'язаних із ними переваг; перехід на ресурсозаощаджуючі технології; посилення уваги до важливих проблем людства та інші. До негативних наслідків глобалізації відносяться: посилення нерівномірності розвитку країн світу, нав'язування сильними країнами своєї волі, нераціональної структури господарства, політичної та економічної залежності. Саме тому, глобалізація як суперечливий процес, потребує регулювання на національному та міждержавному рівнях.

Глобалізація стала важливою характеристикою сучасної світової системи, однією з найбільш впливових сил, яка визначає хід розвитку всього світу. Глобалізація спричинила фундаментальні зміни в укладі й способі життя людей, у соціальному устрої й управлінні, у характері суспільних зв'язків. Відбувається зближення способу життя різних країн і регіонів під впливом універсалізації культури [10]. У соціальній галузі розвивається історична тенденція, усвідомлення соціальної приналежності не тільки до свого роду, племені, класу, держави, народу, до своєї нації, але й до загальнопланетарного соціуму. У духовній сфері поширюються філософські орієнтири цілісності людства, цивілізаційне взаємозбагачення й зближення культур різних народів, морально-етичні принципи всезагальної справедливості й гуманізму. Але треба відзначити, що одночасно з тенденціями вищого прояву інтеграції розвиваються й протилежні: ізоляціонізм, расова, релігійна, цивілізаційна нетерпимість, робляться акценти на "особливих" шляхах розвитку своєї країни.

Атрибути глобалізації – глобальне телебачення, «фінансові цунамі» спекулятивних капіталів, перша криза економіки 1997-1999 роки, і на кінець вершина всього – Інтернет, віртуальна реальність, інтерактивність, вплив інформаційних технологій на суспільство і на людину [11]. Соціальні й культурні чинники глобалізації означають послаблення ролі традицій і звичок, соціальних зв'язків і звичаїв, подолання національної обмеженості, що підвищує мобільність людей у територіальному, духовному й психологічному аспектах, сприяє міжнародній міграції. Виникли тенденції формування глобалізованих «однорідних» засобів масової інформації, мистецтва, культури, подолання кордонів в освіті завдяки розвитку дистанційної освіти. Прихильники глобалізації (глобалісти) вважають, що вона зумовлена об'єктивними причинами, які не залежать від інтересів окремих держав, народів, бажань окремих людей. Це природний, закономірний і тому неминучий результат попереднього розвитку людства. З погляду антиглобалістів, глобалізація штучно насаджується найбільш розвинутими країнами світу заради утвердження свого панування над світом. З їхнього погляду, глобалізація - це інструмент західної гегемонії.

Але, незважаючи на всі негативні наслідки та критику антиглобалістів, розширення глобалізації поступово відбувається. Різною є й ступінь залучення окремих країн і регіонів у світові глобалізаційні процеси. В авангарді глобалізації йдуть США, Західна Європа, Південно-Східна Азія. Периферію глобалізації становлять усі інші країни та регіони світу. Причому за прогнозами науковців, протягом XXI століття, у ході техніко-економічного й соціально-політичного визрівання різних країн світової периферії, передбачається їх залучення до глобалізаційних процесів.

Перспективи подальших наукових досліджень:

- аналіз глобальної соціальної політики;
- аналіз глобальних трансформаційних процесів в Україні.
- детермінанти оптимізації соціальної політики.

Джерела

1. Головатий М. Обережно – глобалізація// Урядовий кур'єр. – 2002. – 25 вересня.
2. Воронкова В.Г. Соціально-економічне прогнозування: Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 288 с.
3. Козлітін В.Д. Глобалізація: дискусії про сутність, причини та перспективи світових глобалізаційних процесів наприкінці ХХ на початку ХХІ ст. // Збірник наукових праць. Серія "Історія та географія" / Харк. нац. пед. ун-т ім.Г.С.Сковороди. - Харків: Майдан, 2004.-Вип. 16. - С.27-33.
4. Державне управління та державна служба: Словник-довідник/ Уклад. О.Ю. Оболенський. – К.:КНЕУ, 2005. – 480 с.
5. Головатий М. Багаті і бідні: добро чи зло?//Урядовий кур'єр. – 2002. –№118.
6. Теоретичні та практичні проблеми правового забезпечення соціально-економічного та політичного розвитку суспільства і держави: Монографія / В.Ф. Опришко, Ф.П. Шульженко, О.О. Гайдулін та ін.; За заг. ред. В.Ф. Опришко, Ф.П. Шульженко. – К.: КНЕУ, 2006. – 702 с.
7. Згуровський О. Війни глобалізації// Дзеркало тижня. – № 37 (616) 30 вересня – 6 жовтня 2006.
8. Офіційний сайт представництва Європейської Комісії в Україні – <http://www.delukr.cec.eu.int>
9. Леонова А.О., Давидова В.П., Новачук О.О. Ефективність державного управління в контексті євроінтеграції України: Навч.-метод. посібник. – К.: ДПА України, 2007. – 390 с.
10. Воронкова В.Г. Глобалізація як головна тенденція ХХІ століття // Особливості євроінтеграційної політики України: політичні, економічні, соціальні, культурні, правові чинники. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 23-24 березня 2006 року/ За ред. д.філ.н., проф. В.Г. Воронкової. – Запоріжжя: ЗДІА. – 2006. – 222 с.
11. Воронкова В.Г. Методологія синергетичної парадигми глобалізації // ХХІ науково-технічна конференція студентів, магістрантів аспірантів і викладачів ЗДІА. Частина V. Секція «Менеджменту організацій». Запоріжжя: видавництво ЗДІА, 2007. – 216 с.

Стаття надійшла 08.02.2008 р.